

VILNIUS UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Alius

JASKELEVIČIUS

Construction of Panhellenic Identity in the Greek Historical Discourse of the Classical Period

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,

Philology (H 004)

VILNIUS 2020

This dissertation was written between 2015 and 2019 (Vilnius University, Faculty of Philology).

Scientific advisor – Assoc. Prof. Dr. Nijolė Juchnevičienė (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004).

Counsellor – Prof. Dr. Vytautas Ališauskas (Vilnius University, Humanities, History and Archaeology – H 005).

Defence Council:

Chairman: Assoc. Prof. Dr. Mintautas Čiurinskas (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004).

Members:

Prof. Dr. Fatima Eloeva (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004);

Prof. Dr. Naglis Kardelis (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001);

dr. Marija Kazanskaya (Institute for Linguistic Studies, Humanities - H 004).

Assoc. Prof. Dr. Audronė Kučinskienė (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004).

The Dissertation will be defended at an open meeting of the Academic Council of Philology held at Vincas Krėvė auditorium, The Faculty of Philology, Vilnius University, at 3 p.m., 4 December 2020. Address: Universiteto 5, LT–01513, Vilnius.

The Dissertation is available at Vilnius University Library, Library of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, as well as on Website of Vilnius University: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Alius

JASKELEVIČIUS

Panhelėninio tapatumo konstravimas klasikiniame graikų istoriniame diskurse

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,

Filologija (H 004)

VILNIUS 2020

Disertacija rengta 2015–2019 metais Vilniaus universitete, Filologijos fakultete.

Mokslinė vadovė – doc. dr. Nijolė Juchnevičienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Mokslinis konsultantas – prof. dr. Vytautas Ališauskas– (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005).

Gynimo taryba:

Pirmininkas: doc. dr. Mintautas Čiurinskas (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Nariai:

prof. dr. Fatima Eloeva (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004);

prof. dr. Naglis Kardelis (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001);

dr. Marija Kazanskaya (Rusijos mokslų akademijos Lingvistinių tyrimų centras, humanitariniai mokslai - H 004).

doc. dr. Audronė Kučinskienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Disertacija bus ginama viešame gynimo tarybos posėdyje 2020 m. gruodžio 4 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto V. Krėvės auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 5, LT–01513, Vilnius.

Su disertacija galima susipažinti Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose ir VU internetinėje svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>.

CONSTRUCTION OF PANHELLENIC IDENTITY IN THE GREEK HISTORICAL DISCOURSE OF THE CLASSICAL PERIOD

Summary of doctoral dissertation

Subject of the research

The subject of this doctoral dissertation is the question of Panhellenic identity, which reveals itself in the works of Greek historiographers of Classical period: Herodotus' *Histories*; Thucydides' *History of the Peloponnesian War*; and numerous works of Xenophon: *History of Greece*, *Anabasis*, *Education of Cyrus*, *Agesilaus*, and *Constitution of the Spartans*.

Problem of the research

Although the Greeks did not have a term for what we now refer to as “Panhellenism”, there is one mention of the term *Panhellenes* (Πανέλληνες), which demonstrates an attempt to express the new idea of commonality. The term *Panhellenes* is used to include all the Greek *oikoumene* with its geographical, ethnical, and cultural spaces, and thus outlines an integral aspect of this particular term. However, the biggest problem concerning the question of Panhellenic identity is the fact that it emerges not as formed and clearly defined, but as being in a state of continuous formation. That is to say, various models of Panhellenic identity do not allow for a clear expression of the grounds on which the Greeks formed their identity, and which features and qualities they considered to be the essence of their Greekness (τὸ Ἑλληνικόν). Different models of identity – whether a genealogical model based on mythology, a cultural model construed by the opposition of what is Greek against what is barbarous, a *polis*-model, or a values-based model – all express an implicit idea of Panhellenic identity that is not as clearly defined, which in turn is extrapolated

from the works of Herodotus, Thucydides, and Xenophon. None of these historians gave us a universal interpretation of the answer to the question of Panhellenic identity. One must reconstruct the picture of Panhellenic identity from individual propositions, allusions, and as often as not omissions, which leads to a picture that rather resembles a mosaic of multiple incomplete pieces. In examining the question of Panhellenic identity, one must accept the fact that the question of identity, which on the part of the Greeks demonstrates the process of becoming conscious about one's origins, becomes more and more entangled with their pragmatism. The idea of the Greeks as one nation – a united whole – is manipulated to reach specific goals. One such goal might be the defence of Greek freedom; another the security of Greek *poleis*, and so forth. Consequently, one has to reject the idea of the unity of the Greeks and the stability of Greek identity as having no grounds – indeed, not only Thucydides but also Herodotus and Xenophon highlight the problematic aspects of the question of identity. By demonstrating its manipulative character, they raise an indirect question: whether the Greeks are actually one nation and a united ethnos. These three historians highlight the negative aspects of Panhellenic discourse: its deficiency and utilitarianism.

Objective of the dissertation

The objective of the dissertation is: a) to analyse the changes in the idea of Panhellenic identity in the Greek classical historical discourse, beginning with the origin of this idea in the earliest historical texts (starting with the genealogical model, which is explained as the model of common origin, through to the local model, which in turn tackles the question of the identity of various poleis, then to the Panhellenic model, for instance, in *Greeks vs barbarians* or *West vs East*); b) to reveal the significance of the “Other” (a barbarian or Greek as the “Other”) by emphasising various concepts of the “Other” (e.g. the “Other” as the enemy, the new, or the ideal) in the formation of Panhellenic identity.

Tasks of the dissertation

To achieve the main objective, different tasks were set:

1. To identify the conditions which encouraged the formation of and changes in the discourse on Greek identity in the historiography.
2. To reveal the paradigm of cultural identity and its transformation in the context of the Greco-Persian wars in Herodotus' *Histories*.
3. To analyse the political model of Greek identity in Thucydides' *History of the Peloponnesian War*.
4. To demonstrate the paradox of the disappearance of boundaries between Greek and barbarian identities in Xenophon's historical works.

Review of literature

Aside from sporadic references,¹ the question of Panhellenic identity in the works of Greek historiographers has not been widely analysed in the papers of Lithuanian scholars. Foreign scholars have paid more attention to this subject. However, the question of identity has not yet been represented to such an extent as it is analysed in this dissertation. Jonathan M. Hall, the author of one of the key studies² on the question of Panhellenic identity (the results of which are used significantly in this dissertation), analyses the significance of myths in the formation of Panhellenic identity and the problem of defining ethnic groups. He also underlines how important archaeology and linguistics are for the exclusion and definition of different ethnic groups. In his work, Hall

¹ N. Juchnevičienė, „Tautiniai stereotipai klasikinėje ir romėniškojoje Graikijoje: Herodotas ir Diodoras apie graikus ir kitus“, in: *Literatūra*, T. 48, Nr. 3, 2006, p. 52–67; N. Juchnevičienė, *Graikų karų su persais recepcija romėniškoje Graikijoje: Herodotas Plutarcho akimis*, in: *Literatūra*, T. 47, Nr. 3, 2005, p. 1–25.

² Jonathan M. Hall, *Ethnic Identity in Greek Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

confines himself only to the model of ethnic identity, and omits the questions of socio-political and cultural Panhellenic identity. A very significant implication of Hall's study is the idea that, according to him, the ethnic group is not the outcome of a natural process, and thus it cannot be reduced to an essentialist approach. In the formation of the ethnic group, genealogy, language, and material culture have very important roles, and thus the formation of the ethnic group is a dynamic process. In another study³ dedicated to the question of Panhellenic identity, Hall discusses the question of ethnic identity in more detail. He pays a lot of attention to the approach to the analysis of the problem of identity. In this study, Hall analyses various factors that are important for the formation of Panhellenic identity, such as Greek colonisation and Greek culture. Compared to the former, the latter study is more comprehensive in terms of its chronology, as Hall touches upon the question of how identity was handled in the Hellenistic period. Hall's studies on the subject of Panhellenic identity are an important source that is widely used in this dissertation for the construction of models of genealogical, ethnical, and cultural identity. However, Hall does not interpret the tension that is characteristic of the question of Panhellenic identity, and therefore cannot see the exploitative aspects of this issue. Hall barely mentions the socio-political identity model, or the Xenophontic notion of Panhellenic identity.

When analysing Herodotus' *Histories*, where the cultural identity model is especially conspicuous, one specific piece of research⁴ by François Hartog is widely used. While discussing the depiction of the Scythians in the fourth book of Herodotus' *Histories*, Hartog uses the metaphor of a mirror, which outlines Herodotus' approach to Scythian society and its customs. According to Hartog, in describing the Scythians Herodotus purportedly aims a mirror to show the "otherness" of Scythian customs. At the same time, the mirror

³ Jonathan M. Hall, *Hellenicity: Between Ethnicity and Culture*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 2005.

⁴ F. Hartog, *The Mirror of Herodotus*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1988.

reflects another view: that of Greek customs. Therefore, by aiming a mirror at the Scythians Herodotus not only allows us to gain an impression of the novelty or otherness of Scythian customs with regard to Greek customs, but he also reveals a lot about the similarities and, in a sense, normalities of Greek customs. In essence, Herodotus shows the Greeks to themselves. Hartog talks about “the rhetoric of otherness”: according to him, Herodotus uses various techniques in order to represent the countries that he is travelling through to the reader, the most important of which are inversion, comparison, and analogy. The purpose of their usage is that by describing Scythian customs, Herodotus allows the reader an impression of Greek customs: by comparing the customs of Greeks and Scythians he shows the otherness of Scythian customs by way of inversion, which allows him to describe the nature of Greek customs by implication. The method that Hartog proposed for the analysis of the fourth book of Herodotus’ *Histories* is adapted in this dissertation for the analysis of the customs of other countries (Egypt, Persia, India, and Arabia). However, the shortcoming of this method is that it cannot be used in every case, as Herodotus does not have a homogenous picture of both identity and otherness. This is very clear in the description of Spartan customs, an example of the Greeks being non-homogenous in that there is an element of both the Greek “Other” and the Greek “Same”. On the grounds of this idea, in this dissertation it is argued that the notions of identity and otherness depend on the central or peripheral position. This means that Herodotus, who is himself a Greek, registers how the customs of foreign countries deviate from ordinary Greek customs, but at the same time he notices that there is also a central and peripheral perspective in the Greek world.

Vernon L. Provençal uses the aforementioned approach of Hartog, albeit slightly modified, in his own study.⁵ Just like Hartog, Provençal uses a structural approach when analysing the description of the relations between the Persians and the Greeks. According to

⁵ Vernon L. Provençal, *Sophist Kings: Persians as Other in Herodotus*, London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Academic, 2015.

Provençal, the fundamental difference between the Greeks and the Persians is their approach to reality: on the one hand the Persians see it as manipulative; whilst on the other hand the Greeks see it as having an established order, rules, principles etc. This approach becomes clearer when the Persians try to expand their empire, and thus violate the limits that have been naturally set. According to Provençal, Herodotus shows that such behaviour of the Persians is a reflection of their sophistic nature. Provençal argues that the lust for power which is characteristic of the Persian kings is the best representation of the principle of νόμος φύσεως, which in turn is seen by Herodotus as being opposed to the Greek principle of νόμος βασιλεύς. According to Provençal, Herodotus also sheds light on other differences between the Greeks and Persians: egalitarianism; propensity to believe in the Divine; the idealism of the former; and the hierarchism, determinism, and naturalism of the latter.

The question of the differences and similarities between the customs of Greece and those other countries is part of the question of the relationship between Greeks and non-Greeks (or barbarians). Edith Hall argues⁶ that a need to define the relationship between Greeks and barbarians arose as there was a great number of foreigners in Greece, a fact which itself was of no great importance and did not condition negative views with regard to foreigners. However, the Greco-Persian wars changed this situation significantly, and the neutral view with regard to foreigners was replaced by an entirely negative perception of the Persians, as well as of other foreigners.

Paul Cartledge also contributes to the discussion on the subject of the “other”. Cartledge argues that the propensity to divide, or to oppose, is not a prerogative of one nation – it is typical of the whole humankind. The Greek propensity to oppose, divide, or polarise was especially strong, and all of these oppositions were of a delimitative nature. When speaking of themselves, Greeks distinguished themselves from the “others”, while at the same time considering the others to be inferior. In addition, the Greeks thought

⁶ E. Hall, *Inventing the Barbarian: Greek Self-definition through Tragedy*, Oxford: Clarendon Press, 1991.

of themselves as culturally superior. Cartledge handles the subject from different perspectives: *the Greeks vs the barbarians; the men vs the women; the citizens vs the foreigners; the free vs the slaves; and the gods vs the mortals*. Cartledge's book has the advantage of being a great synthesis of the research of various scholars on the subject of opposition between the Greeks and the barbarians. However, Cartledge does not analyse an Athenocentric version of Greek identity, noting that Greece is not equivalent to Athens despite this kind of identification having been a common practice.

One study⁷ that is critical for understanding the political identity model is written by Maria Fragoulaki. She analyses the notion of kinship in Thucydides' *History of the Peloponnesian War* in great detail. Fragoulaki shows not only the complexity of the term itself, but also of the wider phenomenon. Fragoulaki talks of kinship, and the other phenomena which define interpersonal and intercommunal relations (such as φιλία, "friendship"; and χενία, "friendly relations"). A crucial element of Fragoulaki's study is dedicated to the development of relationships between metropolis and apoikia within the context of kinship relations. The author outlines the circumstances under which the question of kinship relations was raised, and what was expected from the metropolis and apoikia accordingly. Although it might be expected that kinship relations or ethnic affiliations must have been an important factor in defining the relationships between metropolis and apoikia, the reality was different: kinship relations were considered to be of little importance. In other cases, however, every possibility was used to find even the slightest link between two different Greek poleis, and therefore to justify an alliance between them. The examples given by Fragoulaki well illustrate the relations between Greek poleis, which are based on the conception of *Realpolitik*. The subject of kinship relations, the pragmatism of the relationships between metropolis and apoikia, and the intercommunal relations between poleis which are discussed in Fragoulaki's study, reveal an important aspect of Panhellenic identity: political identity.

⁷ M. Fragoulaki, *Kinship in Thucydides*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

Fragoulaki discerns an ongoing change from ethnic identity to *polis* identity; a change which, in turn, reveals itself through an increasing pragmatism and a weakening of ethnic relations with regard to ethnic affiliation.

The fragility of ethnic relations and the manipulative aspect of kinship relations was highlighted by Édouard Will.⁸ Will denies the existence of various ethnic stereotypes. When talking of the notion of order that is seen to be characteristic of the Dorians or the individualism of the Ionians, for instance, he is of the opinion that both qualities have no ethnic basis whatsoever. The attempts made by various ethnic groups to ground their identity on the basis of different external markers only proves the existence of a utilitarian aspect in relationships between Greeks. Greek pragmatism was of such a strength that even the notion of freedom – a shared value of virtually all of the Greeks – acquired different connotations in the speeches of Athenian and Spartan representatives. The discourse on freedom originated in the face of the Greco-Persian wars, and was a major factor in achieving victory. However, the issue of the war changed the notion of freedom. Athens, which played an important role in the war against Persia, for some time used a slogan that invoked the feeling of a war of independence from the Persians, and thus subjected one polis after another to their rule. The Greek poleis that opposed Athenian rule and wanted to leave the Athenian empire faced an Athenian resistance. Athens did not want to grant freedom to their allies, as this act would have weakened their security. Therefore, Athens understood freedom as freedom for themselves, notwithstanding what their allies wanted or expected. At the instigation of the poleis that belonged to the Athenian empire, Sparta decided to liberate those Greek poleis that were not content with Athenian rule, thus initiating a new project of liberation from Athenian control. The slogan of freedom (or the slogan of liberation from the enemy), the slow process via which this slogan became more and more nuanced, and its skilful use by both sides for

⁸ É. Will, *Dorien et Ioniens, Essai sur la valeur du critère ethnique appliqué à l'étude de l'histoire et de la civilisation grecques*, Strassbourg: Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strassbourg, 1956.

the formation of an ideology, is discussed by Kurt Raaflaub.⁹ His study very clearly shows how far from the Periclean notion of freedom this new notion of freedom that emerged during the Peloponnesian war, and which became a caricature of freedom, was. This new freedom did nothing but split the Greek poleis. In this respect, even Pericles' funerary oration, in which the dead are remembered and the Athenian way of life and Athenian values are exalted, is unsettling in the context of the Peloponnesian war, as even in this oration one may identify how Panhellenic values are gradually equated with Athenian ones. In other words, in the Athenian rhetoric, the state of being Athenian is equivalent to that of being a Greek.

Few studies are important for understanding the Xenophonic model of identity that is based on values. When speaking of the main subjects in Xenophon's *History of Greece*, Vivienne Gray emphasises the importance of moral values and personal achievements for Xenophon himself.¹⁰ Such qualities as justice, loyalty, and the ability to lead others were of crucial importance for Xenophon in assessing human behaviour. There is no doubt that the time he spent with Socrates had a huge impact on Xenophon in developing such a method of moral assessment. Nevertheless, Xenophon used this method to assess the behaviour of Greek poleis as well. He made clear parallels between, for instance, the insulting behaviour of the Spartans and the punishment that befell them. Xenophon also saw a close link between the Athenian *hybris* after establishing their empire and their loss in the Peloponnesian war. Insolence and respect, justice and injustice, courage and cowardice were those qualities which, for Xenophon, were of the same value in both humans and poleis. Based on this idea, it is argued in this dissertation that by creating a personal vision of Panhellenic identity, Xenophon hoped for the Greeks to forget their disagreements and to unite under the leadership of one

⁹ K. Raaflaub, *Discovery of Freedom in Ancient Greece*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 2004

¹⁰ V. Gray, *The Character of Xenophon's Hellenica*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1989.

particular person or polis. Xenophon expected that this one person or polis could initiate the revival of Greece.

John Dillery discusses the real conditions of the formative process of identity and the impossibility of uniting. According to him, Xenophon's *Anabasis* is an exceptional piece of writing in the sense that it touches upon the question of Panhellenic identity from a different perspective. Xenophon shows how an army, which is composed of soldiers with different identities, becomes one unit. The army gradually becomes a structure, acquires Panhellenic values, and is even able to act as a community. Dillery argues, however, that in Xenophon's *Anabasis* one may discern the temporality of this soldiers' community and their Panhellenic values. The fact that an army of Greek mercenaries dissolves after reaching the boundaries of the Greek world reveals the problems which the Greeks have to cope with: the absence of unity and the differences of opinion. It is argued in this dissertation that, by talking of Panhellenic values, Xenophon outlines his perspective on how the coexistence of the Greeks has to be orientated.

The novelty and relevance of the subject

Despite the fact that research dedicated to Greek historiography is abundant, with a wide range of authors and subjects covered, there is no comprehensive study on the subject of Panhellenic identity. International research exists which uses social anthropology, linguistics, archaeology, epigraphy, and a plethora of other methods in response to this issue. The fact that this question has been discussed from various perspectives, as well as the sheer volume of papers on this subject, show its importance. In every piece of research which has discussed the question of Panhellenic identity, a largely traditional opinion prevails: the discourse of Panhellenic identity begins with the genealogical and ends with the culture model. International scholars have, in their work on Panhellenic identity, focused far more keenly on Herodotus. Herodotus not only speaks of genealogy, he also captures the birth of the cultural identity model – which marks a certain threshold. The question of Panhellenic identity is rarely

touched upon in Thucydides' *History of the Peloponnesian War*, and any mentions are mainly in the context of the relations between Greek poleis (in scenarios of *Realpolitik*). However, scholars have rarely questioned the implications of *Realpolitik* for Panhellenic identity. The significance of ethnic affiliations for alliances, the peculiarity of the relationships between metropolis and apoikia, and the pragmatic characteristics of the relationships between cities are subjects which are discussed separately, and their application to the subject of Panhellenic identity remains rare. In research on Panhellenic identity, the historical and literary works of Xenophon are rarely cited. Most attention is paid to the originality of Xenophon, to the authenticity of his historical works, and to the significance of the moral principles within his oeuvre. In this sense, the Xenophontic model of identity that is based on values is new, as there is no research on this subject whatsoever. Therefore, the research conducted in this dissertation is original with regard to the authors discussed, is original with regard to a new approach handling old material, and is original altogether with regard to the new discourse of Panhellenic identity in the works of Greek historians in the Classical period. In this dissertation, it is argued that the subject of Panhellenic identity is a difficult and ongoing process which is formulated anew, and which is characterised by various tensions.

Methodology of the research

The main approaches that are used in this dissertation are descriptive, comparative, and transtextual. For the analysis of the identity models in Herodotus's *Histories*, the discourse of "Self" and "Other" is used. The approach found in F. Hartog's *The Mirror of Herodotus* is also used, which notes that by describing the customs of various countries, Herodotus tries to hold them in opposition to Greek customs. He thereby points a mirror at them, a mirror which not only reflects the otherness of the customs of those countries, but also reflects the regularity of Greek customs. In the discussion of the political speeches

in Thucydides' *History of the Peloponnesian War* and their Panhellenic implications, hermeneutical and narratological methods are used. The identity process theory (IPT)¹¹ is also used in this dissertation, the primary idea of which is that the formation of identity is largely influenced by social change and various social factors. On the basis of this idea, it is argued that Panhellenic identity is a continuous process which has to respond to various challenges in different periods of the formation of identity.

Range of the research

In this dissertation, only those Panhellenic identity models that belong to the historiography of the Classical period (from the fifth to the fourth century BC) are analysed. This is a very important delimitation, as genealogical, ethnic, political, or values-based models of Panhellenic identity differ from the subsequent Panhellenic model, which is oriented more toward the arrangement of a battle against a common enemy. Military Panhellenism replaces genealogical, ethnic, political, or values-based Panhellenism, which is understood as a reaction to danger for the security of the Greeks.

Theses defended in the dissertation

1. The question of Panhellenic identity in the Greek historiography of the Classical period reveals itself primarily through genealogy, i. e. through an effort to relate the question of identity to one ancestor (Hellen) or his descendants (Doros, Aiolos, and Ion).
2. The genealogical identity model cannot satisfy an increased demand for identification, and is thus replaced by a more specific identity model.

¹¹ *Identity Process Theory. Identity, Social Action and Social Change*, ed. by Rusi Jaspal and Glynis M. Breakwell, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

3. The model of ethnic Panhellenic identity is often orientated pragmatically: ethnic affiliations become a pretext for alliance against a common enemy or for the organisation of defence.
4. The cultural identity model arises from the experience of encountering other people. An explicit description of the customs of various people and conclusions about the particular qualities of the Greeks allow one to discern which cultural factors represent the core of Panhellenic identity.
5. The Peloponnesian war changes the cultural identity model to political identity model, which is orientated towards the values of the polis. Instead of one Panhellenic identity, different identity models arise, of which the Athenian identity model is regarded as universal (the Athenian and the Panhellenic identity models become equivalent).
6. The values-based identity model marks the beginning of the crisis in the Greek world, and with it efforts to unite the Greeks who have no common values or ideas for rebirth. Leadership, which is to be understood as the leadership of one polis or one political figure, is represented as an opportunity to escape the prevailing situation and to unite forces in finding a common goal.

Structure of the dissertation

This dissertation consists of an introduction, one main section of narration (the main section of narration is divided into smaller units, in which various identity models are discussed), a conclusion, and a list of literature.

Conclusions

1) Herodotus' *Histories*, Thucydides' *History of the Peloponnesian War*, and Xenophon's historical (or pseudohistorical) writings were not exclusively dedicated to the subject of Panhellenic identity. The question of Panhellenic identity is only implicitly, rather than overtly, discussed. Different identity models that are related to these three

historians emerge as a result of various conflicts, political tensions, and civilizational and moral challenges.

2) The Greeks' need to trace their genealogy was sufficiently satiated by mythology, which gave them a credible explanation of their origin. The genealogical model tackled the question of the common ancestor by providing one predecessor of the Greeks (Hellenes): Hellen. However, the figure of Hellen was quite obscure, and could not be used to make resumptive conclusions about the qualities or the mentality of the Greeks. The discovery of an eponymous father could only link the Greeks with a concrete name without being able to explain what kind of people the Greeks really were, which values they practiced, or how exceptional they were. The genealogical identity model could only state that one part of the people, who were called Hellenes, came to live in a certain place that was called Hellas.

3) The ethnic group became the basis for a new, more defined identity model. As they were not a homogenous people but instead consisted of many different ethnic groups, the Greeks began to look for differences between these ethnic groups. Just as in the case of the genealogical identity model, so the ethnic identity model was based on mythology. Hellen's children were Aiolos, Doros, and Ion, who were accordingly the predecessors of the Aeolians, Dorians, and Ionians. Thus, instead of looking for a common identity and certain qualities that could unite all of the Greeks, the local identities of the Aeolians, Dorians, and Ionians were created, which were of more importance than one common Hellenic identity.

4) An identification with the Aeolians, Dorians, and Ionians had to solve the problem of identity, as identification was based not on an abstract, hard to define, multifaceted image of the Hellenes, but on the idea of ethnic group, which was easier to define with regard to values. However, even in this case identification with an ethnic group was not so clear-cut: the Greeks identified themselves with different ethnic groups, but the main argument for identification with Ionians, Dorians, or Aeolians was not a complex set of values or qualities which were characteristic of these groups, but belonging itself. On the other hand, even this question of belonging to one or another ethnic group was of no great importance, and was raised only in those rare

cases when a Dorian, Aeolian, or Ionian polis had to face a threat to its existence. In such a case, the fact of belonging to one or another ethnic group was used to appeal for help. The outlook of Hellenes on kinship, belonging, and identity often seems to be pragmatic and cynical: both kinship and identity were important insofar as they helped to make political alliances, or to defeat or resist enemies.

5) The alliance of the Ionians in Asia Minor, known as the Ionian League, is one example that shows the Hellenes' pragmatism with regard to ethnic affiliations. The Hellenes of Asia Minor were forced to unite in the face of the Persian threat. However, their primary concern was not of the danger to them as an ethnic unit, but of the freedom of their poleis. Judging by this example, one may argue that, despite the self-identification with one or another ethnic group, the identity of a polis (i.e. connection with a particular polis or the sense of belonging to it) was already an important part of the discourse around identity. Every Greek primarily saw themselves not as member of one nation or ethnic group, but as a citizen of a polis. The polis was already a centre of Greek identity – in it one could find all of the values that were considered to be important – and every Greek was concerned with the fortune of their polis. Both nation and ethnic group were only a reference to belonging.

6) Efforts to formulate the essence of Panhellenic identity start after confrontation with the Persians. Unlike in the war against the Greeks of Asia Minor, the goal of the Persian king was the conquest of Hellas – there was a threat to the freedom and autonomy of all Greeks. Freedom was one of the Panhellenic values and, although Greek poleis had their own independent policies, peculiar political systems, and even differences in values, the common experience of freedom allowed these differences to exist. Freedom represented a guarantee of Greek idiosyncrasy and authenticity. The Persian threat naturally forced the Greeks to ask themselves what kinds of values and qualities – which had allowed their freedom to thrive – they stood to lose. There is an observation in Herodotus' *Histories* that answers this question: according to it, Greekness, despite local differences, consists of common origin, language, worshipped gods, festivals, and customs. As one may detect from this observation, apart from genealogical

aspect of Greek identity, all other markers of Greekness are related to culture. Therefore, culture was an important factor that helped to unite the different experiences of the Greeks.

7) In Herodotus' *History*, the question of Panhellenic identity is also implicitly raised when analysing Greek and barbarian cultures. Herodotus, who was himself Greek and thus saw Greek culture from a central position, was at the same time open to foreign cultural experiences. Herodotus acknowledges that alien cultural elements are rooted in the Greek cultural space. By describing the customs of barbarous people and thus showing us what, in terms of culture, is different from those of the Greeks, Herodotus construes the complex of Greek customs, values, and qualities by way of antinomy, and represents Greek culture as paradigm to which alien cultures can come close or even influence.

8) The Greek victory against the Persians could not have been achieved without the help of two poleis – Athens and Sparta. Athens and Sparta felt responsibility for the independence of all Greeks, and took the initiative to ensure security on land and sea. Freedom, according to the Athenians and the Spartans, was a value that had to be secured, and the Persian threat, in their discourse at least, was real. The Athenian initiative was to start organising the alliance of Greek poleis which, in future, might protect Greece from repeated Persian onslaught. Attempts to secure a monopoly on freedom was understood to be an Athenian prerogative, which forced Sparta to interfere and liberate from Athenian oppression those Greek poleis that were tired of Athenian dominion. Thus, two ideologies of freedom were created: one Athenian; the other Spartan. Athens' promise was freedom from Spartan danger, on the condition that a polis become part of the Athenian empire. Sparta proposed freedom from Athenian control – in other words, freedom to not become part of the Athenian empire. A conflict became unavoidable, and hence the Peloponnesian war broke out between the two super-poleis – Athens and Sparta – with their allies being involved. This was not only a military, but also a values-based conflict: Athens tried to show that they are fighting for Greek freedom, and that Athenian values, which were discussed at length by Pericles (military and political excellence, courage, resolution,

openness, innovativeness, and equality), should be identified with Panhellenic values. In other words, only Athens could decide what is Greek and what is not. Once more, as is shown by Thucydides, Panhellenic identity becomes fragmented: there is no common Greek identity anymore, only various identities, and the Athenian identity, by showing that it represents Greekness best, becomes the most important. The aim of such discourse was not an objective view of Panhellenic identity. The association of Panhellenic values with Athenian ones was part of Athenian ideology, and was another way of sustaining the Athenian empire. Athens could successfully exploit the question of Greek identity by demonstrating the appeal of being a part of the values of the Athenian world. With this, Athens called Greek poleis to join the empire, as to be a part of the Athenian empire meant to belong to the Greek world, and thus to be an Athenian was equivalent to being a Greek.

9) In the Greece of his times, Xenophon could not find one identity model that could define all of the Greeks. Therefore, he was instead forced to discuss what it might potentially be. Xenophon cared for a united Greece, and had one primary goal: united Greek policy. In his *History of Greece*, one can see his immense sympathy with common Greek initiatives that could consolidate all of the Greek poleis. One such initiative was the war against Persia that interfered in Greek affairs and contributed a great deal to Greek discord. The war against Persia would not only have meant victory against an old enemy, but also would have presented a very good opportunity to unite. However, the biggest problem with regard to Panhellenic identity was that Xenophon could not recognise or see those Greek values that could have been the basis for unification. The Greek democratic world was in a state of crisis, democratic politics could no longer manage the reality of war, and democratic regimes were out of order. For Xenophon, one of the ways to solve a crisis of politics and values was to find a Panhellenic leader. Leadership, according to Xenophon, was not to be understood as the leadership of a particular person who could unite the Greeks, but perhaps as the leadership of one strong Greek polis that could unite them. Such a leader had to have high moral standards or, in the case of a polis, proper, impeccable customs.

Moreover, it seems that Xenophon believed himself to have found such a leader, either in the person of Agesilaus or in the polis of Sparta. However, Xenophon's hopes never came to fruition: Agesilaus' death and Sparta's collaboration with Persia made this opportunity impossible.

10) In the work of all three historians (Herodotus, Thucydides, and Xenophon), the question of identity is discussed in the context of conflict: Persian threat; the enmity between Greek poleis; or the efforts of Greek mercenaries to save themselves. The question of Greek identity does not come about naturally, but is rather provoked. One situation where the question of Panhellenic identity becomes vitally important has to do with the efforts of Greek poleis to stay free. The experience of freedom was inherent to every Greek polis, and they did everything that they could to retain it. Not only Herodotus, but also Thucydides and Xenophon try to show that Greek poleis can be independent from one another politically, but be united with regard to a common enemy. Self-determinism was the main, essential precondition for freedom. Freedom was the value which Greeks cherished above all others, sparing no effort in their pursuit of it, and it is because of this attitude that Greek culture can be referred to as the culture of freedom.

ABOUT THE AUTHOR

Education

2015–2019 Doctoral studies in Philology at Vilnius University.

2015 MA in Classics at Vilnius University.

2013 BA in Classics at Vilnius University.

Teaching

2015–2020 Courses in Latin, Ancient Greek, the History of Rome, and Latin authors at Vilnius University.

Research interests

Philosophy of Plato and its reception, Ancient Greek and Roman history.

Personal information

E-mail: aliusj9@gmail.com

PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF THIS DISSERTATION

1. Alius Jasklevičius, „Kaip tampama graiku, arba apie panhelėnizmą Ksenofonto Anabasyje“, in: *Literatūra* T. 59, Nr. 3, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2017, p. 79–91.
2. Alius Jasklevičius, “Xenophon’s Political Philosophy: A Project for the Whole Greece”, in: *Literatūra* T. 60, Nr. 3, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2018, p. 20–26.

PAPERS PRESENTED ON THE SUBJECT OF THIS DISSERTATION

1. „Xenophon’s Political Philosophy: A Project for the Whole of Greece“ (16th Annual International Conference on History and Archaeology: From Ancient to Modern, 3 July, 2018).
2. „Xenophon’s *Symposium* and the Modern Concept of Laughter“ (Colloquium Balticum XVI Lundense, 8 November, 2018).

PANHELĒNINIO TAPATUMO KONSTRAVIMAS KLASIKINIAME GRAIKŲ ISTORINIAME DISKURSE

Daktaro disertacijos santrauka

Tyrimo objektas

Disertacijos tyrimo objektas yra panhelėninio tapatumo klausimas, atsiskleidžiantis klasikinio laikotarpio graikų istoriografų veikaluose: Herodoto *Istorijoje*, Tukidido *Peloponeso karo istorijoje*, taip pat Ksenofonto veikaluose *Graikijos istorija*, *Anabasis*, *Kyro auklėjimas*, *Agesilajas*, *Spartos santvarka*.

Darbo problema

Nors graikai neturėjo termino panhelėnizmas, tačiau jau nuo Homero laikų egzistavęs terminas *panhelėnai* (Πανέλληνες) rodo pastangą išreikšti naują bendrumo idėją: terminu *panhelėnai* siekiama aprėpti visą graikiškąją oikumenę tiek geografinę, tiek etninę, tiek ir kultūrinę prasme, parodant šio termino integruojantį, o ne atskiriantį pobūdį. Vis dėlto didžiausia problema, susijusi su panhelėniškosios tapatybės klausimu, yra ta, kad klasikinio laikotarpio graikų istoriografų kūriniuose panhelėniškoji tapatybė atsiskleidžia ne kaip susiformavusi ir aiškiai apibrėžta, bet kaip nuolat besiformuojanti ir save pagrindžianti. Tai reiškia, kad egzistuojantys skirtingi panhelėninės tapatybės modeliai neleidžia aiškiai pasakyti, koku pagrindu helėnai grindžia savąją tapatybę, kokias savybes ir bruožus laiko helėniškumo (τὸ Ἑλληνικόν) esme. Skirtingi tapatybės modeliai - genealoginis, kuriamas mitologijos pagrindu, kultūrinis, konstruojamas per to, kas graikiška ir to, kas barbariška, dichotomiją, polio tapatybės ir galiausiai vertybinis tapatybės modelis, – išreiškia ne aiškiai apibrėžtą, bet veikiau implikuojamą, iš Herodoto, Tukidido ir Ksenofonto tekstų ekstrapoliuojamą panhelėninės tapatybės idėją.

Nė vienas iš šių istorikų nepateikė universalios, visą graikiškąjį tapatybės klausimą aprėpiančios šio klausimo aptarties. Iš pavienių teiginių, aliuzijų, neretai ir nutylėjimų tenka konstruoti panhelėniškosios tapatybės vaizdą, labiau primenantį ne paveikslą, bet skirtingų dalių mozaiką. Nagrinėjant panhelėninio identiteto klausimą neišvengiamai tenka pripažinti, kad tapatybės klausimas, demonstruojantis graikų sąmonėjimo procesą, ima sietis su vis ryškėjančiu jų pragmatizmu. Graikų kaip vienos tautos, vieningos visumos idėja pradedama traktuoti kaip konkrečių tikslų, susijusių vienu atveju su graikų laisvės apsauga, kitąkart – su konkrečių graikų polių gynyba, įgyvendinimo būdas. Todėl tenka atmesti teiginį apie graikų vieningumą ir graikiškosios tapatybės monolitiškumą kaip nepagrįstą, nes tiek Tukididas, tiek Herodotas, tiek Ksenofontas suproblemina tapatybės klausimą, pademonstruodami manipulytvyvų naudojimosi juo pobūdį, netiesiogiai klausdami, ar graikai iš tiesų buvo vieninga tauta, bendras etnosas, vieninga visuma. Tiek Herodotas, tiek Tukididas, tiek Ksenofontas neretai parodo negatyvų panhelėninio diskurso pobūdį, jo nepakankamumą ir utilitariškumą.

Darbo tikslas

Disertacijos tikslas yra išnagrinėti panhelėninio tapatumo sampratos kaitą graikų klasikiniame istoriniame diskurse nuo šios sampratos užuomazgų ankstyviausiuose kūriniuose (nuo genealoginio, bendra kilme aiškinamo, visos tautos ir ją sudarančių genčių identiteto modelio ir lokalaus, atskirų polių identitetą aptariančio modelio iki panhelėninio modelio, pvz., graikai *vs* barbarai arba Vakarai *vs* Rytai); atskleisti „Kito“ (barbaro ir graiko kaip „Kito“) reikšmę panhelėniniam tapatumui formuotis, išryškinant įvairias „Kito“ konceptualizacijas (kaip priešo, kaip kitoniškumo, kaip idealo).

Uždaviniai

Siekiant pagrindinio užsibrėžto tikslo, disertacijoje keliami šie uždaviniai:

1. nustatyti sąlygas, skatinusias graikiškojo tapatumo diskurso atsiradimą istoriografijoje ir jo formų kaitą;
2. atskleisti Herodoto *Istorijoje* pateikiamą kultūrinio tapatumo paradigmą ir jos transformaciją graikų karų su persais kontekste;
3. ištirti politinį graikiškojo tapatumo modelį Tukidido *Peloponeso karo istorijoje*;
4. parodyti ribų tarp barbaro ir graiko tapatybių išnykimo paradokšą Ksenofonto istoriniuose veikaluose.

Tyrimų apžvalga

Be pavienių užuominų Lietuvos mokslininkų tyrinėjimuose¹², panhelėninės tapatybės klausimas graikų istoriografų veikaluose Lietuvoje plačiau nebuvo nagrinėtas. Užsienio tyrinėtojai panhelėninės tapatybės klausimui yra skyrę dėmesio, tačiau tokia apimtimi, kokia panhelėninio identiteto problema yra aptariama šioje disertacijoje, ji nėra pristatyta. Pagrindinių studijų, skirtų panhelėninės tapatybės klausimui, kurių rezultatais disertacijoje yra ženkliau naudojamosi, autorius Jonathanas M. Hallas savo pirmajame etninės tapatybės klausimui skirtame tyrime¹³ nagrinėja mitų reikšmę tapatybės klausimo formuluotei, etninių grupių apibrėžties problemą, parodo archeologijos ir kalbotyros svarbą skirtingų etninių grupių

¹² N. Juchnevičienė, „Tautiniai stereotipai klasikinėje ir romėniškojoje Graikijoje: Herodotas ir Diodoras apie graikus ir kitus“, in: *Literatūra*, T. 48, Nr. 3, 2006, p. 52–67; N. Juchnevičienė, *Graikų karų su persais recepcija romėniškoje Graikijoje: Herodotas Plutarcho akimis*, in: *Literatūra*, T. 47, Nr. 3, 2005, p. 1–25.

¹³ Jonathan M. Hall, *Ethnic Identity in Greek Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

išskyrimui ir apibrėžimui. Šiame tyrime Hallas apsiribojo tik etninės tapatybės modeliu ir nenagrinėja socialinio-politinio ar kultūrinio panhelėninės tapatybės klausimo aspekto. Reikšminga Jonathano M. Hallo tyrimo išvada yra ta, jog etninė grupė jo požiūriu nėra natūraliai atsiradusi ir jai negali būti pritaikomas esencialistinis požiūris. Etninės grupės formavimesi lemtingą vaidmenį vaidina tiek genealogija, tiek kalba, tiek materialinė kultūra ir todėl jos kūrimasis yra dinamiškas procesas. Savo antrojoje panhelėninei tapatybei skirtoje studijoje¹⁴ Hallas išsamiau aptaria etninės tapatybės klausimą, jis taip pat daug dėmesio skiria pačioms panhelėninės tapatybės klausimo tyrinėjimo prieigoms. Tačiau pastarojoje studijoje Hallas daugiau dėmesio skiria kitiems panhelėninės tapatybės formavimuisi svarbiems faktoriams, kaip antai graikų kolonizacijai ar kultūrai. Lyginant su pirmąja studija pastarasis tyrimas prasiplečia ir chronologiniu atžvilgiu, nes Hallas paliečia ir tapatybės klausimo traktuotę helėnizmo laikotarpiu. Nors Hallo tyrimai panhelėninio tapatumo tema disertacijoje yra panaudojami genealoginių, etninių ir kultūrinių tapatybės modelių išskyrimui, vis dėlto Hallo studijose giliau nenagrinėjama panhelėninės tapatybės klausimui neišvengiamai būdinga įtampa, dėl kurios šis tapatybės klausimas yra kaskart reformuluojamas iš naujo, jis neįžvelgia išnaudotojiško panhelėninės tapatybės klausimo aspekto. Hallas veikia visiškai nekalba apie socialinį-politinį tapatybės modelį ar ksenofontiškąją panhelėninės tapatybės sampratą.

Aptariant Herodoto *Istorijoje* ypač ryškiai atsiskleidžiantį kultūrinį tapatybės modelį buvo remtasi François Hartogo studija¹⁵. Aptardamas ketvirtojoje Herodoto *Istorijos* knygoje pateiktą skitų aprašymą, F. Hartogas pasitelkia veidrodžio metaforą, kuria nusako Herodoto atliktą skitų visuomenės ir jos papročių studiją: anot Hartogo, aprašydamas skitus Herodotas tarsi nukreipia į juos veidrodį,

¹⁴ Jonathan M. Hall, *Hellenicity: Between Ethnicity and Culture*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 2005.

¹⁵ F. Hartog, *The Mirror of Herodotus*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1988.

parodantį jų papročių kitoniškumą. Tuo pat metu šis veidrodis rodo ir kitą, graikiškų papročių, vaizdą. Taigi nukreipdamas veidrodį į skitus Herodotas ne tik leidžia susidaryti nuomonę apie skitų papročių neįprastumą ar jų kitoniškumą graikiškų papročių atžvilgiu, bet ir daug pasako apie graikų papročių tapatumą ir tam tikra prasme normą. Herodotas tokiu būdu leidžia graikams pamatyti save pačius. François Hartogas kalba apie Herodoto „kitybės retoriką“: Hartogo teigimu, aprašomus kraštus Herodotas nori pristatyti skaitytojui, ir tai jis daro pasitelkdamas įvairias priemones, iš kurių svarbiausios yra inversija, palyginimas ir analogija. Jų esmė yra ta, kad aprašydamas skitų papročius Herodotas leidžia susidaryti nuomonę apie graikų papročius: lygindamas vienų ir kitų papročius, Herodotas parodo, kad, pavyzdžiui, skitų papročių kitoniškumas inversijos keliu leidžia numanyti, kokie yra graikų papročiai (kitą kartą, papročių sutapties atveju, kuris pasitaiko rečiau, galima kalbėti apie analogiją). Hartogo pasiūlytas Herodoto *Istorijos* ketvirtajai knygai skirtas metodas disertacijoje yra pritaikomas ir kitų tautų papročių aprašymo atvejais (egiptiečių, persų, indų, arabų). Vis dėlto Hartogo metodo trūkumas yra tas, jog norint jį pritaikyti kiekvienu atveju yra reikalingas vienalytis kitybės ir tapatybės paveikslas, o kalbant apie Herodotą to negalima pasakyti. Ryškiausias to pavyzdys yra Spartos papročių deskripcija: Spartos papročių aprašymas yra graikų papročių nehomogeniškumo pavyzdys, reiškiantis, kad ir pačioje Heladėje egzistavo graikiškasis „kitas“ ir „tas pats“. Remiantis šia įžvalga disertacijoje teigiama, kad tapatybės ir skirtybės rasti yra nulemta buvimo centre ar periferijoje pozicijos, t. y. Herodotas, pats būdamas graikas, fiksuoja svetimų tautų papročių nukrypimo nuo jo suvokto graikiškojo vidurkio pavyzdžius, tačiau tuo pat metu jis pastebi ir graikiškajame pasaulyje egzistuojančią centro ir pakraščio perspektyvą.

Hartogo pasiūlytą, tik kiek modifikuotą, prieigą savo studijoje¹⁶ taiko ir Vernonas Provencalis. Panašiai kaip Hartogas analizuoja Herodoto pateiktą skitų visuomenės ir papročių aprašymą, taip Provencalis, remdamasis savo pirmtako pasiūlytu struktūralistiniu metodu, perskaito iš Herodoto pateikto persų aprašymo išryškėjančią graikų ir persų santykių istoriją. Provencalis tvirtina, kad pagrindinis Herodoto pabrėžiamas skirtumas tarp persų ir graikų yra jų požiūris į tikrovę: viena vertus, kaip į manipuliuojamą (persai), kita vertus, kaip į turinčią aiškiai nustatytą tvarką, taisykles, principus *etc.* (graikai). Šis požiūris išryškėja persams mėginant išplėsti savo imperijos ribas ir peržengti nustatytas ribas. Anot Provencalio, Herodotas parodo, kad toks persų elgesys kyla iš persiškam mentalitetui būdingos sofistinės nuostatos. Pasak Provencalio, persų karaliams būdingas valdžios troškimas yra geriausia νόμος φύσεως principo iliustracija, kurią Herodotas priešina graikiškajam νόμος βασιλεύς. Provencalio teigimu, Herodotas išryškina ir kitus graikų ir persų tautų skirtumus: pirmųjų egalitarizmą, polinkį tikėti dieviška apvaizda, idealizmą ir antrųjų hierarchizmą, determinizmą, natūralizmą.

Klausimai apie graikų ir kitų tautų papročių ir mentalitetų panašumus ir skirtumus yra pagrindinio klausimo apie apskritai graikų ir negraikų arba, kaip graikai juos įvardijo, – barbarų santykį. Edith Hall savo knygoje¹⁷ teigia, kad poreikis apibrėžti santykius tarp graikų ir barbarų (kitaip tariant, svetimkalbių, mat pastarasis įvardijimas dar nebuvo konotuotas neigiamai) atsirado dėl didelio svetimšalių Graikijoje skaičiaus, kuris pats savaime neturėjo reikšmės ir nelėmė neigiamo svetimšalių vertinimo. Tačiau graikų karai su persais šią situaciją pakeitė ir neutralus svetimšalių vertinimas greitai buvo pakeistas išimtinai neigiamu persų, bet kartu ir kitų svetimšalių, vertinimu.

¹⁶ Vernon L. Provencal, *Sophist Kings: Persians as Other in Herodotus*, London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Academic, 2015.

¹⁷ E. Hall, *Inventing the Barbarian: Greek Self-definition through Tragedy*, Oxford: Clarendon Press, 1991.

Paulas Cartledge'as taip pat įsijungia į bendrą diskusiją „Kito“ tema¹⁸. Cartledge'as teigia, kad polinkis skirstyti, daryti opozicijas nėra išskirtinė vienos tautos savybė – ji būdingai visai žmonijai. Graikų polinkis opozicijai, atskyrimui, poliarizacijai buvo itin stiprus, tačiau vienas labai ryškus šių jų kuriamų opozicijų bruožas buvo tas, kad jos buvo atribojančiojo pobūdžio. Graikai, kalbėdami apie save ir kitus, atribojo ir pateikė savąjį „Kito“ vertinimą, kuris dažnai yra ne pastarojo naudai. Kalbėdami apie save ir barbarus, tai yra visą žmoniją sudarančias grupes, graikai save laiko kultūriškai pranašesniais. Cartledge'as opozicijos temą nagrinėja iš skirtingų perspektyvų: graikai vs barbarai, vyrai vs moterys, piliečiai vs svetimšaliai, laisvieji vs vergai, dievai vs mirtingieji. Didžiausias P. Cartledge'o knygos privalumas tas, kad jis puikiai susintetina įvairių mokslininkų graikų ir barbarų opozicijos tema darytus tyrimus. Tiesa, jis vengia giliau nagrinėti atėncentriškąjį graikiškosios tapatybės variantą, teigdamas, kad Graikija nėra Atėnai, nors tokio tapatinimo, be jokios abejonės, būta.

Politiniam tapatybės modeliui suprasti labai reikšminga yra Maria Fragoulaki studija¹⁹, aptarianti giminystės sampratą Tucidido *Peloponeso karo istorijoje*. M. Fragoulaki parodo ne tik giminystės termino, bet ir juo įvardijamo reiškinių sudėtingumą. Fragoulaki kalba ne tik apie giminystę, bet ir apie kitus tarpasmeninius ir tarpbendruomeninius santykius apibrėžiančius fenomenus (tokius kaip draugystė, φιλία, ar svetingumas, ξενία). Labai svarbi M. Fragoulaki studijos dalis giminystės ryšių kontekste aptaria metropolijos ir apoikijos santykių raidą. Tyrinėtoja parodo, kokiomis aplinkybėmis buvo prisimenami giminystės ryšiai ir kokių įsipareigojimų buvo tikimasi tiek iš metropolijos, tiek iš apoikijos. Visgi nors ir būtų galima tikėtis, kad giminystės ryšiai ar, kitaip

¹⁸ P. Cartledge, *The Greeks: A Portrait of Self and Others*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

¹⁹ M. Fragoulaki, *Kinship in Thucydides*, Oxford: Oxford University Press, 2013.

tariant, etninės afiliacijos turėjo vaidinti įpareigojantį vaidmenį jų santykiuose, tačiau reali situacija buvo tokia, jog vienu atveju į giminystės ryšius nebuvo atsižvelgiama, jie nelaikyti svarbiais, bet jau kitu atveju – ieškota bet kokių, net ir menkiausių, sąsajų, pateisinančių sąjungų tarp skirtingų polių sudarymą. M. Fragoulaki pateikti pavyzdžiai labai gerai iliustruoja graikų polių santykius, pagrįstus realiąja politika. Giminystės ryšių, metropolijos ir apoikijos santykių pragmatizmo, polių tarpusavio ryšių temos, nagrinėjamos M. Fragoulaki knygoje, atskleidžia svarbų panhelėninės tapatybės, būtent politinės tapatybės, aspektą: slinkti nuo etninės prie polio tapatybės, atsiskleidžiantį per vis didėjančią pragmatizmą etninės priklausomybės atžvilgiu ir vis mažėjančią etninių ryšių tvirtumą.

Etninių ryšių trapumą, manipulytvyvų giminystės ryšių pobūdį pastebėjo ir Édouardas Willis²⁰. Jis taip pat neigia įvairių etninių stereotipų egzistavimą: pvz., kalbėdamas apie dorėnams būdingą tvarką arba jonėnams būdingą individualizmą mokslininkas teigia, kad tiek viena, tiek kita savybė neturi jokio etninio pagrindo (ypač kalbant apie dorėnams būdingą tvarką, apie kurią liudijimai yra pakankamai vėlyvi). Tokie skirtingų etninių grupių bandymai remiantis įvairiais išoriniais ženklais grįsti savo tapatybę tik dar kartą patvirtina pragmatiškai orientuotą graikų tarpusavio santykių pobūdį.

Graikų pragmatizmas buvo toks stiprus, kad net laisvės samprata – iš pažiūros visų graikų vertybė – Atėnų ir Spartos atstovų kalbose įgauna skirtingas konotacijas. Laisvės kaip panhelėniškosios vertybės diskursas atsirado graikų-persų karų akivaizdoje ir didžia dalimi nulėmė graikų pergalę. Tačiau laimėtas karas pakeitė laisvės sampratą. Atėnai, vaidinę svarbų vaidmenį kare prieš persus, dar kurį laiką naudojosi nepriklausomybės nuo persų šūkiu, pajungdami savo valdžion vieną polį po kito. Bet vėliau atėniečių valdymu nusivylę ir panorę iš jų globos pasitraukti graikų poliai susidūrė su aršiu Atėnų

²⁰ É. Will, *Dorien et Ioniens, Essai sur la valeur du critère ethnique appliqué à l'étude de l'histoire et de la civilisation grecques*, Strassbourg: Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strassbourg, 1956.

pasipriešinimu. Atėnai nenorėjo suteikti laisvės savo sąjungininkams, nes toks veiksmas, anot jų, būtų susilpninęs jų saugumą. Taigi Atėnai laisvę suprato kaip laisvę sau, nepriklausomai nuo savo sąjungininkų norų ir lūkesčių. Reaguodama į tai ir atsiliepdama į Atėnų imperijos sudėtyje buvusių graikų polių kvietimą, Sparta ryžosi išlaisvinti Atėnų valdymu nepatenkintus graikus, tokiu būdu inicijuodama naują laisvės nuo Atėnų kontrolės projektą. Apie tai, kaip laisvės, t.y. išsilaisvinimo nuo priešo, šūkis graikų (ypač atėniečių ir kitų graikų) tarpusavio kare įgavo naujų atspalvių, kaip apgalvotai laisvės šūkis buvo panaudotas tiek vienos, tiek kitos kariaujančiosios pusės ideologijos formavimui, rašo Kurtas Raaflaubas²¹. Jo tyrimas parodo, kaip toli nuo V a. pr. Kr. laisvės idealo buvo Peloponeso karo sąlygomis nukalta laisvės samprata, iš tiesų virtusi pastarosios karikatūra ir ne suvienijusi graikus, bet, priešingai, juos atskyrusi. Šia prasme ir Periklio kalba, kurioje prisimenami mirusieji ir kurioje išaukštinamas atėnietiškas gyvenimo būdas bei atėnietiškosios vertybės, Peloponeso karo įvykių fone verčia ne džiaugtis, bet sunerinti, kadangi šioje kalboje galima pastebėti, kaip panhelėniškos vertybės pamažu imamos tapatinti su atėnietiškomis – kitaip sakant, atėnietiškojoje retorikoje buvimas atėniečiu imamas prilyginti buvimui graiku.

Ksenofonto veikaluose nužymėto vertybinio tapatybės modelio supratimui reikšmingos yra kelios studijos. Vivienne'a Gray, kalbėdama apie pagrindines temas Ksenofonto *Graikijos istorijoje*, pabrėžia moralinių savybių ir asmeninių pasiekimų reikšmę pačiam veikalo autoriui²². Tokios savybės kaip teisingumas, ištikimybė, gebėjimas vadovauti kitiems Ksenofontui buvo labai svarbios vertinant pavienių žmonių elgesį. Nėra abejonės, kad tokiam moraliniam vertinimui didžiulę įtaką padarė jo praleistas laikas su Sokratu. Tačiau moralinį žmonių vertinimą Ksenofontas perkėlė polių

²¹ K. Raaflaub, *Discovery of Freedom in Ancient Greece*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 2004

²² V. Gray, *The Character of Xenophon's Hellenica*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1989.

veiksmams vertinti, pateikdamas aiškias paraleles tarp, pavyzdžiui, dievus įžeidžiančio Spartos elgesio ir ją ištikusios baudmės arba tarp beprasidedančio Atėnų atgimimo ir pralaimėjimo Peloponeso kare patirties. Įžūlumai ir pagarba, teisingumas ir neteisybė, drąsa ir bailumas buvo savybės, kurias Ksenofontas vienodai vertino tiek žmonėse, tiek polių bendruomenėse. Remiantis šia išvada disertacijoje teigiama, kad Ksenofontas, kurdamas savo panhelėninės tapatybės viziją, atsižvelgė į šiuos faktorius ir tikėjosi, kad graikai pamirš tarpusavio nesantaiką ir susivienys pirmiausia vieno kurio nors politinio lyderio ar polio iniciatyva. Ksenofontas tikėjosi, kad stiprios vieno žmogaus ar polio vertybės galės būti pagrindu ir pačios Graikijos vertybiniam atgimimui.

Realias panhelėninės tapatybės kūrimosi sąlygas ir susivienijimo negalimybę aptaria Johnas Dillery'is²³. Pasak jo, Ksenofonto *Anabasis* yra išskirtinis kūrinys ta prasme, kad jis panhelėnizmo klausimą nagrinėja ne kaip konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku besiformuojantį reiškinį. Ksenofontas užfiksuoja labai svarbų panhelėnizmo bruožą – kariuomenės kaip iš skirtingų ir, sakytume, skirtingomis tapatybėmis pasižyminčių karių sudarytos masės virsmą į darnią, aiškiai struktūruotą, panhelėnišką vertybes ir papročius atspindinčią visumą, kuri netgi sugeba sukurti savo papročius ir veikti kaip bendruomenė. Tačiau, anot Dillery'io, Ksenofonto *Anabasyje* išryškėja šios karių bendruomenės kaip panhelėniškų vertybių palaikymo projekto laikinumas. Tai, kad graikų samdinių kariuomenė išyra, jai pasiekus graikiškojo pasaulio ribas, atskleidžia problemas, su kuriomis susiduria graikai – vieningumo nebuvimą, požiūrių skirtingumą. Disertacijoje teigiama, kad kalbėdamas apie panhelėnines vertybes Ksenofontas nužymi perspektyvą, kuria graikiškasis pasaulis privalo orientuoti savo bendrabūvį.

²³ J. Dillery, *Xenophon and the History of His Times*. London and New York: Routledge, 2003.

Temos naujumas ir aktualumas

Nors Lietuvoje graikų istoriografijos tyrimai yra gausūs, apimantys daugybę autorių ir temų, tačiau išsamesnių tyrinėjimų panhelėninio identiteto tema nebūta. Vakaruose panhelėninio identiteto tyrimai atliekami remiantis daugiausia socialine antropologija, lingvistika, archeologija, epigrafika, graikų filosofine ir retorine tradicija²⁴. Tai, kad klausimas nagrinėtas iš įvairių perspektyvų, taip pat retkarčiais pasirodančios publikacijos šia tema rodo, kad problema yra reikšminga ir tikslaus atsakymo, kaip graikai suvokė save, kokiais kriterijais remdamiesi apibrėžė savo bendrumą, nėra. Visuose panhelėninio identiteto tyrinėjimuose ligi šiol buvo laikomasi daugiau ar mažiau tradicinio požiūrio, jog panhelėninės tapatybės diskursas prasideda genealoginiu panhelėniškosios tapatybės modeliu ir baigiasi kultūriniu tapatybės modeliu. Vakarų tyrinėtojai turbūt daugiausia dėmesio panhelėninių tyrimų studijose skyrė Herodotui, mat jo *Istorijoje* yra kalbama tiek apie genealogiją, tiek apie tam tikrą slenkstį žymėjusį kultūrinio tapatybės modelio atsiradimą. Tukidido *Peloponeso karo istorijoje* panhelėninės tapatybės klausimas yra keliamas retai, daugiausia Peloponeso karo metu tarp graikų polių susiklosčiusių santykių, išreiškiamų *Realpolitik* terminu, kontekste. Gausūs Tukidido tyrinėtojai labai retai klausė apie realiosios politikos implikacijas panhelėniniam identitetui. Etninių afiliacijų reikšmė karinėms sąjungoms sudaryti, santykių tarp metropolijos ir apoikijos specifika, miestų bendravimą lydintis pragmatizmas buvo temos, kurios buvo nagrinėjamos atskirai ir kurių ryšys su panhelėninio tapatumo tema buvo veik nepastebimas. Panhelėninio identiteto tyrinėjimuose Ksenofonto istoriniai ar literatūriniai veikalai buvo retai cituojami. Daugiausia buvo ginčijamasi dėl Ksenofonto originalumo, jo istorinių veikalų patikimumo, Ksenofonto veikaluose pastebimų moralinių principų

²⁴ *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity*, ed. I. Malkin, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2001.

reikšmės. Šia prasme Ksenofonto vertybinio tapatybės modelio aptarimas yra visiškai naujas, tokio pobūdžio tyrimų dar nebuvo atlikta. Taigi disertacijoje atliktas tyrimas panhelėninio identiteto tema yra naujas aptariamų autorių, iš naujos perspektyvos aptartos senos medžiagos bei apskritai naujai kuriamo diskurso panhelėninio tapatumo tema klasikinio laikotarpio graikų istoriografų veikaluose požiūriu. Disertacijoje atskleidžiama, kad panhelėninio tapatumo tema yra sudėtingas, vis iš naujo performuluojamas, įvairių įtampų lydimas, atsinaujinantis procesas.

Tyrimo metodologija

Pagrindinės darbe naudojamos prieigos – deskriptyvinė, komparatyvistinė, transtekstuali. Kultūrinių tapatumo paradigms tyrimui Herodoto *Istorijoje* yra naudojamas „savo“ ir „Kito“ diskursas. Čia taip pat pasitelkiama François Hartogo *Herodoto veidrodyje* pritaikyta strategija, išreiškiamą „Herodoto veidrodžio“ metafora. Jos esmė – Herodoto *Istorijoje* aprašomų skirtingų tautų papročius apibūdinti per opoziciją su graikų papročiais, t. y. tam tikra prasme į juos nukreipti veidrodį, kuris atspindi ne tik tų tautų papročius kitoniškumą, bet ir graikų papročių normatyvumą. Politinėse kalbose, Tukidido *Peloponeso karo istorijoje* paliečiančiose panhelėninio tapatumo klausimą, yra pasitelkiamas hermeneutinis ir naratologinis metodai. Disertacijoje taip pat pritaikoma tapatybės proceso teorijos (IPT – identity process theory) įžvalga²⁵, esą tapatybės formavimąsi lemia socialinė kaita, įvairūs socialiniai faktoriai. Remiantis šia mintimi, disertacijoje nekart pabrėžiamas panhelėninės tapatybės procesualumas, kaitos ir atsako į iššūkius aspektai panhelėninės tapatybės įvairiais laikotarpiais formavimosi procese.

²⁵ Tapatybės proceso teorijos apžvalga paimta iš: *Identity Process Theory. Identity, Social Action and Social Change*, ed. by Rusi Jaspal and Glynis M. Breakwell, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Tyrimo aprėptis

Disertacijoje yra nagrinėjami klasikinio laikotarpio (V–IV a. pr. Kr.) historiografijoje aptariami panhelėninio identiteto modeliai. Šitai yra svarbu suvokti, kadangi Herodoto, Tukidido ir Ksenofonto veikaluose atsiskleidžiantys genealoginis, etninis, politinis ir vertybinis tapatybės modeliai skiriasi nuo, pavyzdžiui, vėliau išskylančio panhelėninio tapatybės modelio, kuris yra labiau orientuotas į panhelėninės kovos prieš bendrą priešą organizavimu ir visų helėnų pajėgų tam tikslui mobilizavimu. Genealoginį, etninį, politinį ir vertybinį panhelėnizmą keičia karinis panhelėnizmas, suvokiamas kaip reakcija į vieno priešo keliamą grėsmę helėnų saugumui.

Ginamieji teiginiai

1. Panhelėninio identiteto klausimas klasikinio laikotarpio graikų historiografijoje pirmiausia atsiskleidžia per genealogiją, t. y. bandymą tapatybės klausimą sieti su vienu protėviu (Helėnu) ir jo palikuonimis (Doru, Ajolu, Ijonu).
2. Genealoginis panhelėninės tapatybės modelis ilgainiui nebepatenkina išaugusio helėnų tapatinimosi poreikio ir yra pakeičiamas labiau apibrėžtu etniniu tapatybės modeliu.
3. Etninis panhelėninės tapatybės modelis dažnai yra orientuotas pragmatiškai – etninės afiliacijos neretai tampa dingstimi sudaryti sąjungas puolimui prieš bendrą priešą arba atitinkamai organizuoti gynybą.
4. Kultūrinis tapatybės modelis išauga iš susidūrimo su kitomis tautomis patirties. Eksplacitiškai įvardijant įvairių tautų papročius ir implicitiškai leidžiant padaryti išvadas apie helėnams būdingas savybes, parodoma, kokie kultūriniai faktoriai sudaro panhelėninės tapatybės šerdį.
5. Peloponeso karas kultūrinį panhelėninės tapatybės modelį, rodantį helėniškojo pasaulio bendrumą, pakeičia politiniu, į polio vertybes ir tikslus orientuotu panhelėninės tapatybės modeliu. Karo situacija vietoj vienos visagraikiškos tapatybės leidžia atsirasti tapatybės

modeliams, iš kurių atėnietiškas pristatomas kaip universaliausias (dedamas lygybės ženklas tarp atėnietiškojo ir panhelėniškojo tapatybės modelių).

6. Vertybinio tapatybės modelio atsiradimas ženklina helėniškojo pasaulio krizę ir bandymą susieti bendrų vertybių ir idėjų neturinčius helėnus. Lyderystė, suprantama kaip vieno polio ar vieno politinio lyderio vadovavimas, pristatoma kaip galimybė graikiškajam pasauliui išeiti iš susidariusios situacijos, sutelkti pajėgas ieškant vieno tikslo.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, dėstomoji, panhelėninės tapatybės modelius aptarianti, dalis: atskiri skyriai yra skirti aptarti genealoginiam, kultūriniam (kultūriniam tapatybės modeliui skirtoji dalis skirstoma į smulkesnes dalis, aptariančius skitus, egiptiečius, libius, indus, arabus, etiopus, taip pat persus ir spartiečius kaip helėnų Kitą), politiniam (į politinio tapatybės modelio aptarimą integruojamos giminytės samprata, polio atsiradimą ir laisvės suvokimą atėnietiškosios ideologijos perspektyvoje nagrinėjančios temos) ir vertybiniam tapatybės modeliams. Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados ir literatūros sąrašas.

Išvados

1) Herodoto *Istorija*, Tukidido *Peloponeso karo istorija*, Ksenofonto veikalai nebuvo išimtinai skirti tapatybės problematikai nagrinėti. Panhelėninės tapatybės klausimas yra greičiau numanomas, nei atvirai nagrinėjamas. Skirtingi panhelėninės tapatybės modeliai, būdingi šiems trims istorikams, išskyla kaip skirtingų karinių konfliktų, politinių įtampų, civilizacinių ir vertybinių iššūkių pasekmė.

2) Helėnų poreikį atsekti savo genealogiją gana sėkmingai patenkino mitologija, davusi tikėtiną jų kilmės paaiškinimą. Genealoginis tapatybės modelis kalbėjo apie bendrą protėvį, vieną visos helėnų

tautos pirmtaką – Helėną. Tačiau Helėno figūra buvo pernelyg miglota, kad ja remiantis būtų galima daryti apibendrinančias išvadas apie helėnų savybes, jų mentalitetą, būdo bruožus. Eponiminio protėvio radimas padėjo susieti tautą su konkrečiu vardu, tačiau toli gražu nepaaiškino, kokie helėnai buvo iš tiesų, kokias vertybes praktikavo, kuo išsiskyrė. Genealoginis tapatybės modelis tik konstatavo, kaip viena gyventojų grupė, pavadinta helėnais, apsigyveno tam tikrame krašte, turėjusiame Heladės vardą.

3) Naujo, apibrėžtesnio panhelėninio tapatybės modelio pagrindu tapo etninė grupė. Graikai, kurie nebuvo vienalytė, o iš skirtingų etninių grupių sudaryta tauta, tarp šių etninių grupių ėmė ieškoti skirtumų. Kaip ir genealoginis tapatybės modelis, taip ir etninio tapatybės modelio atsiradimas buvo grindžiamas mitologija. Helėnų protėvio Helėno vaikai ir vaikaičiai buvo Ajolas, Doras, Ijonas, buvę atitinkamai ajolėnų, dorėnų ir jonėnų etninių grupių pirmtakais. Tokiu būdu, užuot ieškojus bendros tapatybės ir visus helėnus vienijančių bruožų, buvo kuriamos lokaliai ajolėnų, dorėnų ar jonėnų tapatybės, buvusios svarbesnės nei viena bendra helėnų tapatybė.

4) Tapatinimasis su jonėnų, ajolėnų ar dorėnų etninėmis grupėmis tapatybės klausimą, regis, turėjo išspręsti, nes identifikacija vyko ne su abstrakčiu, sunkiai apibrėžiamu, daugialypiu vienos tautos – helėnų – įvaizdžiu, bet su mažesne, todėl konkretesne ir lengviau vertybiškai apibrėžiama etninės grupės idėja. Tačiau ir šiuo atveju identifikacija su etnine grupe nebuvo baigtinė: helėnai tapatino save su skirtingomis etninėmis grupėmis, tačiau pagrindinis priskyrimo jonėnams, dorėnams ar ajolėnams argumentas buvo ne gerai įsisąmonintas tam tikrų vertybių ar savybių, būdingų pastarosioms grupėms, kompleksas, bet paprasčiausiai jonėniškoji, dorėniškoji ar ajolėniškoji priklausomybė. Savo ruožtu ir šis priklausomybės vienai ar kitai etninei grupei klausimas nebuvo labai svarbus ir buvo keliamas tais retais atvejais, kuomet vienam ar kitam dorėniškam, jonėniškam ar ajolėniškam poliui iškildavo grėsmė jo egzistencijai. Tokiu atveju priklausomybės vienai ar kitai etninei grupei faktas buvo išnaudojamas ieškant pagalbos tam tikrose politinėse situacijose.

Helėnų požiūris į giminystę, priklausomybę, tapatybę dažnai atrodo pragmatiškas ar net ciniškas: tiek giminystė, tiek tapatybės klausimas buvo svarbus tiek, kiek jis padėjo sudaryti karines ar politines sąjungas, įveikti priešininkus ar jiems atsispirti.

5) Mažosios Azijos jonėnų miestų sąjunga, dar žinoma Panjonijo sąjungos pavadinimu, yra vienas iš pavyzdžių, parodančių pragmatišką helėnų požiūrį į etnines afiliacijas. Mažosios Azijos helėnus susivienyti privertė Persijos imperijos grėsmė. Bet pirminis šių pakrantės graikų, kurie daugiausia buvo jonėnai, rūpestis buvo ne pavojus jiems kaip etniniam vienetui, bet greičiau pavojus jų poliu laisvei. Šis labai gerai žinomas pavyzdys leidžia teigti, kad, nepaisant saviidentifikacijos su viena ar kita etnine grupe, polio tapatybė, sąsaja su konkrečiu poliu, priklausomybė jam jau buvo tapusi svarbia tapatybės diskurso dalimi. Kiekvienas helėnas save regėjo pirmiausia ne kaip tautos ar etninės grupės narį, bet kaip polio gyventoją. Polis buvo tapęs helėno tapatybės centru, polyje telkėsi visos jį apibrėžiančios vertybės, polio likimu jis rūpinosi pirmiausiai. Tiek tauta, tiek etninė grupė neperteikė jokios tapatybę grindžiančios informacijos ir viso labo buvo nuoroda į priklausomybę.

6) Mėginimas suformuluoti panhelėninės tapatybės esmę įvyksta susidūrus su persų grėsme. Kitaip nei karo su Mažosios Azijos graikais metu šįkart Persijos karaliaus tikslas buvo visos Heladės užgrobimas. Grėsmė kilo visų helėnų laisvei ir autonomijai. Laisvė buvo viena iš panhelėniškų vertybių, ir nors helėnų poliai iš esmės vykdė nepriklausomą politiką, turėjo savitas politines santvarkas ar net vertybes, tačiau bendra laisvės patirtis leido šiai skirtybei egzistuoti. Laisvė užtikrino helėnų savitumą ar išskirtinumą. Persų grėsmė natūraliai vertė kelti klausimą, kokias savybes ir vertybes, kurioms leido tarpti šioji laisvė, helėnai rizikavo prarasti. Herodoto *Istorijoje* yra pateikiama formuluotė, iš esmės atsakanti į šį klausimą: pagal ją graikiškumą, nepaisant egzistuojančių vietinio pobūdžio skirtumų, sudarė bendra kilmė, kalba, garbinami dievai, šventės ir papročiai. Kaip matyti, šioje formuluotėje be genealoginio graikiškosios tapatybės aspekto visi kiti graikiškumo žymenys yra

susiję su kultūra. Tad kultūra buvo svarbus faktorius, padėjęs subendravardiklinti skirtingas helėnų patirtis.

7) Herodotas *Istorijoje* panhelėninės tapatybės klausimą taip pat netiesiogiai kelia helėnų ir barbarų kultūrų analizės kontekste. Pats būdamas graikas ir matydamas graikišką kultūrą iš centro pozicijos, jis tuo pačiu metu yra atviras svetimais kultūrinei patirčiai ir pripažįsta svetimų kultūrinių elementų išsišaknijimą graikiškoje kultūrinėje erdvėje. Per barbarų tautų papročių aprašymus, kurių pagrindinis tikslas yra parodyti, kas juose yra negraikiška, kas skiriasi nuo to, ką praktikuoja helėnai, Herodotas antinomiškai konstruoja helėniškų papročių, vertybių ir savybių kompleksą, helėniškąją kultūrą pristatydamas kaip paradigmą, prie kurios svetimos kultūros gali priartėti, o retkarčiais – ir daryti įtaką.

8) Helėnų pergalė prieš persus nebūtų buvusi pasiekta be dviejų polių – Atėnų ir Spartos – indėlio. Atėnų ir Spartos poliai, prisiimdami atsakomybę už visų graikų nepriklausomybę, ėmėsi iniciatyvos užtikrinti saugumą jūroje ir sausumoje. Tiek viena, tiek kita pusė laisvę laikė vis dar galutinai neapsaugota vertybe, persų grėsmė, bent jau jų kalbose, atrodė reali. Atėnų iniciatyva imtis kurti helėniškų miestų sąjungą, galinčią ateityje apsaugoti Heladę nuo galimo pakartotinio persų puolimo, bandymai perimti laisvės, kuri buvo suvokiama kaip išskirtinė Atėnų privilegija, monopolį paskatino Spartą įsikišti ir išvaduoti iš Atėnų jungo tuos helėnų miestus, kuriems Atėnų dominavimas apkarto. Taip susiformavo dvi laisvės ideologijos: viena atėnietiškoji, kita – spartietiškoji: Atėnai žadėjo laisvę nuo Spartos keliamo pavojaus, tačiau su sąlyga, jog miestai sutiks tapti jų imperijos dalimi; Sparta siūlė laisvę nuo atėnietiškosios kontrolės, kitaip tariant, laisvę nebūti Atėnų imperijos dalimi. Konfliktas tapo neišvengiamas. Peloponeso karas buvo dviejų superpolių – Atėnų ir Spartos – konfliktas, į kurį buvo įvelti ir jų sąjungininkai. Tai buvo ne tik karinis, bet ir vertybinis konfliktas: Atėnai stengėsi parodyti, kad jie kovoja už helėnų laisvę, kad atėnietiškosios vertybės, apie kurias išsamiai kalba Periklis (karinis ir politinis šaunumas, drąsa, ryžtas, atvirumas, inovatyvumas, lygybė)

yra tapatintinos su panhelėniškosiomis vertybėmis, ir tik Atėnai gali nuspręsti, kas yra graikiška, o kas – ne. Tokiu būdu panhelėniškosios tapatybės konstravime, kaip parodo Tucididas, dar kartą įvyksta pertrūkis: imama kalbėti ne apie bendrą, vieningą helėnų tapatybę, bet apie atskiras tapatybes, iš kurių svarbiausioji tampa atėnietiškoji, parodant, kad tik ji geriausiai reprezentuoja helėniškumą. Tokio kalbėjimo tikslas nebuvo objektyvaus panhelėniškosios tapatybės vaizdo sukūrimas. Panhelėniškųjų vertybių sutapatinimas su atėnietiškosiomis vertybėmis buvo atėnietiškosios ideologijos dalis, dar viena savo jūrų imperijos palaikymo priemonė. Atėnai graikų tapatybės klausimą galėjo sėkmingai eksploatuoti: patraukdami priklausymo atėnietiškųjų vertybių pasauliui žavesiu, Atėnai kvietė prie jų jungtis graikų polius, nes būti Atėnų imperijos dalimi reišė priklausyti graikiškajam pasauliui, būti atėniečiu reišė būti graiku.

9) Savo laikmečio Graikijoje Ksenofontas nesugebėjo rasti visus helėnus apibrėžiančio tapatybės modelio, todėl buvo priverstas kalbėti apie tai, koks jis galėtų būti. Ksenofontui labai rūpėjo vieninga Graikija, vienas tikslas, vieninga helėnų politika. *Graikijos istorijoje* matyti jo didžiulis palankumas bet kokioms bendroms helėnų iniciatyvoms, galinčioms suburti visus helėnų polius. Kaip vieną iš tų iniciatyvų Ksenofontas regėjo karą prieš Persiją, besikišusią į helėnų reikalus ir stipriai prisidėjusią prie helėnų nesantarevės. Karas prieš Persiją būtų reišėęs ne tiek pegalę prieš seną priešą, kiek labai gerą galimybę susivienyti, dar kartą pajusti graikų karų su persais metu patirtą vienybę. Vis tik didžiausia problema, susijusi su panhelėniškąja tapatybe, buvo ta, kad Ksenofontas nebeatpažino ar nematė tų graikiškų vertybių, kurios būtų galėjusios būti pagrindu graikams susivienyti. Graikiškąjį demokratinį pasaulį buvo ištikusi politinė krizė, demokratinės santvarkos nepajėgė susidoroti su karo realybe, demokratiniai režimai, Ksenofonto supratimu, nebeveikė. Ksenofontui vienas iš politinės ir vertybinės krizės sprendimo būdų buvo panhelėninio lyderio atsiradimas. Lyderystę, Ksenofonto supratimu, reikėjo sieti nebūtinai su konkrečiu žmogumi, galinčiu suvienyti graikus, bet galbūt ir su vieno stipraus graikiško polio,

sugebėsiančio suvienyti konflikto skaldomus graikus, iškilimu. Toks lyderis turėjo pasižymėti aukštomis moralinėmis savybėmis arba, jeigu kalbėtume apie polių, deramais, pavyzdžiu galinčiai būti papročiais. Panašu, kad tokį lyderį Ksenofontas tikėjosi radęs Agesilajo asmenyje arba Spartoje. Vis dėlto Ksenofonto lūkesčiams nebuvo lemta išsipildyti: Agesilajo mirtis, Spartos ryšiais su Persija padarė tokią galimybę neįmanoma.

10) Visų trijų graikų istorikų – Herodoto, Tukidido ir Ksenofonto – veikaluose tapatybės klausimas neišvengiamai yra keliamas konflikto situacijoje: persų grėsmė, graikų polių susipriešinimas, graikų sandinių bandymas išsigelbėti. Klausimas apie helėnų tapatumą niekuomet nekyla natūraliai, bet yra greičiau išprovokuojamas. Vienintelis atvejis, kuomet klausimas apie panhelėninę tapatybę tampa gyvybiškai svarbus, yra susijęs su graikų polių bandymu išlikti laisviems. Laisvė apibrėžė visus graikus, laisvės patirtis buvo būdinga kiekvienam helėniškam poliui, nenorėjusiam jos prarasti ir dariusiam viską, kad ją išsaugotų. Tiek Herodotas, tiek Tukidas, tiek ir Ksenofontas – visi jie savo veikaluose parodo, kad graikai stiprūs gali išlikti būdami nepriklausomi vienas kito atžvilgiu (nepriklausoma polių vykdoma politika), bet susitelkę bendro priešo atžvilgiu. Pagrindinė, esminė panhelėninę tapatumą nulemianti sąlyga yra laisvė, kurią helėnai puoselėja didžiausiomis pastangomis, kurią gina ir palaiko ir dėl prioriteto kuriai visa helėnų kultūra gali būti vadinama laisvės kultūra.

APIE AUTORIŲ

Išsilavinimas

2014-2019 Filologijos doktorantūros studijos Vilniaus universitete.

2015 Filologijos magistro kvalifikacinis laipsnis Vilniaus universitete.

2013 Filologijos bakalauro kvalifikacinis laipsnis Vilniaus universitete.

2004 Lazdijų M. Gustaičio vid. m–kla.

Dėstymas

2015-2020 Vilniaus universiteto Filologijos ir Filosofijos fakultetuose dėstyti kursai: „Lotynų k.“, „Romos istorija“, „Graikų k.“, „Lotynų autoriai“.

Moksliniai interesai

Platono filosofija ir jos recepcija, Senovės Graikijos ir Romos istorija.

Asmeninė informacija

El. paštas: aliusj9@gmail.com

STRAIPSNIAI DISERTACIJOS TEMA

1. Alius Jasklevičius, „Kaip tampama graiku, arba apie panhelėnizmą Ksenofonto Anabasyje“, in: *Literatūra* T. 59, Nr. 3, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2017, p. 79–91.
2. Alius Jasklevičius, “Xenophon’s Political Philosophy: A Project for the Whole Greece”, in: *Literatūra* T. 60, Nr. 3, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2018, p. 20–26.

PRANEŠIMAI DISERTACIJOS TEMA

1. „Xenophon’s Political Philosophy: A Project for the Whole of Greece“(16th Annual International Conference on History and Archaeology: From Ancient to Modern, 3 July, 2018).
2. „Xenophon’s *Symposium* and the Modern Concept of Laughter“(Colloquium Balticum XVI Lundense, 8 November, 2018).

Vilnius University Press
9 Saulėtekio Ave., Building III, LT-10222 Vilnius
Email: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Print run copies 30